

ELUTÄIUS

● September 1976. Kaks päeva enne Lepa Anna sünnipäeva.

«SIIN MAJAS MA OLEN NAERNUD OMA SUURIMAD NAERUD!»

Voldemar Panso

Kui «Noorte Hääle» lugejad 1963. aastal palusid, et Voldemar Panso meenutaks oma elu kõige traagilisemat ja kõige ülevamat hetke, vastas Panso nii: «Inimvaimul on pargana omadus, et traagiline saab aegamööda na'jakaks ja ülev kaotab teiste ülevuste kõrval oma ülevuse. Kahtlemata oli üks traagilisemaid hetki, kui Viidalepaga Tjan-Sanis mäe küljes rippusime ja eluga lõpparvet tegime. Kui praegu kokku saame, naerame mõlemad.»

Mis seal Tjan-Sanis siis õieti juhtus?

Maalikunstnik ANTS VII-DALEPP:

«Ega me mingid vilunud mägironijad ei olnud, aga Tjan-Sani ometi tahtsime. Liitusime «Kalevi» matkagrupiga. Oli kõrgeima raskusasteooria jalgsimatk Kesk-Aasia asustamata aladele. Sellegipoolest me asja esiti kuigi tõsiselt ei osanud võtta. Kui korralikud matkajad puhkasid end ööl enne mägedeseminekut värskeks, otsustasime meie mõne mehega hoopis ümbrusega tutvuda, ehk — nagu me ise seda väljendasime — läksime oopiumipunkrit otsima. Oopiumipunkrit muidugi Taškendis kusagilt leida polnud, ometi kulus sellele «otsimisele» terve öö, nii et hommikul tasunuks meil ronimise asemel küll magama heita. Ja ka oma seljakotid toppisime kiiruga nii oskamatul kombel kõiksugu kraami täis, sellal kui teised arvestasid täpselt välja isegi habemearajamistarvete vajaduse kogu matka peale, et võtta kaasa kõike täpselt sedavõrd, nagu hädapärast vaja. Esimese

● 30. oktoober 1964. «Kihnu Jõnni» proovija.

Valdur Vahi fotod

päeva lõpuks olimegi nii läbi, et tõstisime vaid jalga jala ette. Aga sellest kõigest ei olnud midagi, panime telgid püsti ja kosusime. Mina maalisin, ja nagu kirjutab Lennart Meri, Panso unistas.

Panso mõtles Udude kuru. Hiiglaslik kaljurahn oli tõkestanud meie tee. Samas mägijõgi kui kosk. Kose kõrvalt üle püstloodse kaljurahnu oli ainus pääs kanjonisse. Meie

gruppjuht oli alpinist, tema pidigi siis esimesena tõusma kaljurahnule ja meid teisi kõiega üles tõmbama. Kõrge oli see kalju — vahest nagu Tallinna Kunstihoone? — iga tahes linnamehe jaoks kõrgust jätkus.

Meie Pansoga pidasime end vist kõvadeks alpinistideks. Otsustasime minna pika tõusuga, suure kaarega kose peale. Sirge seina peal kõie otsas rippuda me ei tahtnud. Läkisimegi, mina ees, Panso järel. Siis järsku enam edasi ei saanud. Viskasime toikad kolinal alla, edasi liikusime käpuli. Peagi jälle ma enam edasi ei saanud; igal pool lahtine klübu, jalga ei jäänud kusagile pidama. Keerasin selili, Panso poolteist või kaks meetrit minust paremal. Mõtlesime, et puhkame ja peame aru. Edasi me ei saanud; küsisin Pansolt, kas ta tagasi saab, et kui ta leiaks mõne mätta või kivi-runka, saaks neist haarata ja teist teed pidi jälle edasi rühkida. Ei saa, igalt poolt libiseb, vastas Panso. Abi me kutsuda ei tahtnud ja ei oleks olnud sel ka erilist mõtet. Võisime seal ülal kas või püssi lasta, all kosekohinas ei oleks meid niikuinii kuulnud. Jäi üle oodata. Üks käsi hoidis mul peenikest karvast juurikat, üks jalg ka pidas, aga võibises, hakkas lihtsalt väsima. Mõtlesin, et nutma ka ei tasu hakata, küll tee peal jõuab...

Panso sõnas ka, et jõud hakkab üles ütlema. Ise kõhuli ja sinisid käsi prillide taga ümberringi. Kaua me nii lamasime? Päev? Tund? Seda ei saanudki teada, kogu grupi ülestoimetamine võttis omajagu aega. Korraga Panso rõõgatas: «Kurat, kas ma selleks olen õppinud, et end siin laiaks kukkuda nagu konn!» Vastu pidasime.

Appi tõttas meile üks TRÜ tudeng. Ta tulnud juba varem vaatama, kuhu me jäänud oleme, aga tõsiselt kahtlema hakanud alles teisel korral, kui näinud, et me ikka ühe koha peal püsime. Tuli ja raius astmed sisse.

Udude kuras sündis Panso ütles, mis on kirjas ka Lennart Meri...

ja karakurtide jälgedes: «Kui lühike ja kallis on elu, kui pikk ja odav on kõis...»

Mõnikord käis Panso mu ateljees. Nii seegi kord. Rääkisime, arutasime. Läksi korruks allapoole raamatu järele. Tulen tagasi ja näen Panso magab. Sain algul pisirahaseks. Oli meil siis n. 10.000. et pani lausa magama. Oota, pea nüüd kinni, räägime edasi, ütles Panso, nii ma ju magangi.

Minule jäi küll mulje, sel perioodil tal üle nelja tundi uneaega ei tulnudki. Leiduskult kümme minutit ja magas nii oma und täis. Teads varemgi, et ta palju töötas. Siis sain täpselt teada.

Kassaris jääb mul postka poeete peale. Võtsin postkarti ajalehe, kus oli sees teade, et Voldemar Panso on surnud. NSV Liidu rahvakunstniku aunimetusega. Läks poodi, nägin: Panso poe juures. Tulnud Hiiumaale, pidi paar varem. Ulataasin ajalehe. Kas ta ise ei teadnudki? küsisin. Et taotleks, seda üldiselt teadis, vastas Panso, aga kas siiski tõepoolest ja millal, seda mitte.

Mäletan, ta oli varem mitmel korral kõnelnud: p. rem, kui igasuguseid aunimusi ja tiitleid ei eksisteeriks, sest need rikuvad vaid ir mestevahelisi suhteid ja võivad ehk kunstnikult mõniko ära julguse minna loomingilisele riskile, kuna tiitel muuda kohustustekoormat sügugi mitte kergemaks. Piis sellest, kui kunstnik or tööga teenib ära õiguse nimetada end kunstnikuks. A nüüd oli Panso õnnelik. Küsin, ehk on ta oma suhtum muutnud. Ei, vastas Panso, aga heameel on tal küll, inilikus mõttes, tähendab ju a nimetus tema töö tunnustamist, aga mõtleb ta ikka e distviisi.»

Üles kirjutanud

VELLO NEEMOJA

● September 1976. Voldemar Panso koorib kartulid

Kassari, 5. jaanuar 1978